

Теорія та методика професійної освіти

УДК 378.091.2.31-022.215

DOI: 10.31652/2786-5754-2024-6-158-165

Ярошенко О.Г.

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
головний науковий співробітник
відділу взаємодії вищої освіти та ринку праці,
Інститут вищої освіти НАПН України,
ORCID ID 0000-0003-1555-0526
e-mail: yaroshenko_o@ukr.net

УМОВИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

У статті наголошено на актуальності запровадження й дидактичному потенціалі дуальної форми здобуття вищої освіти.

Мета статті полягає у виявленні й обґрунтуванні основних умов, що забезпечать вітчизняним закладам вищої освіти продуктивне застосування дуальної форми її здобуття. У дослідженні використано методи порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, формалізації, індукції, дедукції.

В обґрунтуванні умов запровадження дуального навчання орієнтовано слугували завдання дуальної форми здобуття фахової передвищої та вищої освіти, сформульовані у Положенні про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти.

У дослідженні схарактеризовано основні умови застосування дуальної форми здобуття вищої освіти: гласність підготовки за дуальною формою здобуття вищої освіти, наявність сучасної матеріально-технічної бази та кваліфікований кадровий потенціал підприємства-роботодавця, модернізація змісту та методів навчання здобувачів вищої освіти, організаційно-управлінська урегульованість діяльності суб'єктів дуального освітнього процесу, конструктивна комунікація суб'єктів дуального навчання. Вони стосуються таких складників дуальної форми здобуття вищої освіти, як двокомпонентне освітнє середовище, зміст підготовки, трисуб'єктність дуального навчання, викладання і навчання із застосуванням дуальної форми здобуття вищої освіти.

Різновекторність основних умов запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти полягає у спрямованості їх на зміст й організацію освітнього процесу, на функціонал обов'язків кожного суб'єкта трикутника партнерства та комунікацію суб'єктів дуального навчання.

Зроблено висновок, що дотримання обґрунтованої у дослідженні сукупності умов осучаснює освітній процес, а також задовольняє потреби ринку праці у кваліфікованих фахівцях з вищою освітою.

Ключові слова: вища освіта, дуальна форма здобуття вищої освіти, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, роботодавець, умови.

Yaroshenko O.G.

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Academician of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine,
Chief Researcher at the Department of
interaction between higher education and labour market,
Institute of Higher Education of the NAES of Ukraine,
ORCID ID 0000-0003-1555-0526
e-mail: yaroshenko_o@ukr.net

CONDITIONS OF OBTAINING HIGHER EDUCATION WITH APPLICATION DUAL FORM OF EDUCATION

The article emphasises the relevance of introduction and didactic potential of the dual form of higher education.

The purpose of the article is to identify and substantiate the main conditions that will ensure the productive use of the dual form of higher education in domestic higher education institutions. The study uses the methods of comparison, analysis, synthesis, generalisation, formalisation, induction, and deduction.

In substantiating the conditions for introducing dual learning, the tasks of the dual form of professional undergraduate and graduate education, formulated in the Regulation on the dual form of professional undergraduate and graduate education, served as a guide.

The study describes the main conditions for the application of the dual form of higher education: publicity of training in the dual form of higher education, availability of modern material and technical base and qualified human resources of the employer, modernisation of the content and methods of teaching higher education students, organisational and managerial regulation of the subjects' activities of the dual educational process, constructive communication of the subjects of dual education. They relate to such components of the dual form of higher education as a two-component educational environment, training content, three-subjectivity of dual learning, teaching and learning with the use of the dual form of higher education.

The multivectorality of the main conditions for the implementation of the dual form of higher education is focused on the content and organization of the educational process, on the functional responsibilities of each subject of the partnership triangle, and on the communication of the subjects of dual education.

It is concluded that adherence to the set of conditions substantiated in the study modernizes the educational process and also meets the needs of the labor market for qualified specialists with higher education.

Key words: *higher education, dual form of obtaining higher education, institution of higher education, student of higher education, employer, conditions.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Інтеграція України до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору детермінувала необхідність вивчення кращого зарубіжного досвіду та поширення його передових ідей у вітчизняний простір вищої освіти. Однією з ідей, що в умовах сьогодення набуває першочергового значення, є застосування дуальної форми здобуття вищої освіти. Досвід багатьох країн, в тому числі Німеччини, переконує, що «дуальні форми навчання вже підтвердили свою ефективність. Вони не тільки сприяють модернізації змісту освіти, підвищенню рівня конкурентоздатності молоді на ринку праці та шансів на знаходження першого робочого місця, але й дають можливість підприємствам готувати для себе кваліфіковані кадри, полегшуючи пошук (молодих) талановитих спеціалістів. Університет, у свою чергу, підвищує якість надаваних ним освітніх послуг та свої рейтинги» [6, с.62].

Слід зазначити, що на відміну від зарубіжжя, для вітчизняної вищої освіти дуальна форма її здобуття – нове й малодосліджене явище. Це спричинило протиріччя між дидактичними можливостями дуальної форми здобуття вищої освіти і незатребуваністю її дидактичних можливостей вітчизняною практикою. Вважаємо, що першопричиною такого протиріччя став довготривалий інформаційний вакуум щодо дуальної освіти. Такий висновок зроблено на підставі того, що в перших редакціях Законів України «Про вищу освіту» (2014) та «Про освіту» (2017) стаття, що регламентує форми здобуття вищої освіти, не передбачала використання дуальної форми, Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти була схвалена у 2018 році, а Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти затверджено лише у 2023 році.

На тлі цього протиріччя «проблемою, яка потребує розв'язання, є недостатній рівень готовності багатьох випускників закладів вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти (далі - заклади освіти) до самостійної професійної діяльності на

перших робочих місцях, що відповідають здобутій освіті [11].

Наразі форми здобуття вищої освіти доповнені дуальною формою і в Законі України «Про вищу освіту» наведено таке тлумачення: «Дуальна форма здобуття вищої освіти – це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору [9, стаття 49]. Порівняння обсягу часу практичної підготовки за інституційною формою здобуття вищої освіти та її здійснення на робочому місці майбутнього фахівця відповідно до трудового договору переконують у нетотожності традиційних навчальних чи виробничих практик з практичною підготовкою за дуальною формою здобуття вищої освіти.

Основні завдання дуальної форми здобуття фахової передвищої та вищої освіти сформульовані у Положенні про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти:

«1) підвищення якості підготовки фахівців, які формують основу трудового потенціалу для інноваційного розвитку економіки, відповідно до сучасних вимог ринку праці і потреб роботодавців шляхом:

- модернізації змісту та способів реалізації практичної складової освітнього процесу;
- підвищення мотивації здобувачів освіти до навчання;
- посилення ролі роботодавців у системі підготовки фахівців на всіх етапах – від участі

у формуванні змісту освітніх програм до оцінювання результатів навчання;

2) підвищення конкурентоздатності випускників закладів освіти, скорочення періоду їх адаптації до професійної діяльності, сприяння росту рівня зайнятості молоді;

3) зміцнення механізму, що забезпечує інтегрування освіти, науки і практичної діяльності в усіх галузях економіки, задля безперервного поступального руху завдяки тісній співпраці та прискореному обміну знаннями та інноваціями» [8].

Задля виконання окреслених завдань потребують обґрунтування теоретичні основи запровадження дуальної форми здобуття вищої освіти, актуальності набуває розроблення практичних рекомендацій щодо застосування цієї форми здобуття вищої освіти, спираючись на зарубіжний досвід та з урахуванням українських реалій. Імплементация дуальної форми здобуття вищої освіти потрібна не лише для модернізації освітнього процесу, а й для задоволення потреб ринку праці у кваліфікованих фахівцях з вищою освітою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядають цю проблему і підходи до її розв'язання. Інформаційну та фактологічну базу дослідження склали закони та нормативні документи України і ФРН, аналітичні звіти за результатами чотирьох років пілотного проєкту, що реалізовувався відповідно до Наказу МОН від 15.10.2019 № 1296 «Щодо запровадження пілотного проєкту в закладах фахової передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти», наукові праці зарубіжних та вітчизняних дослідників. Аналіз показав, що дуальна форма здобуття вищої освіти стала предметом багатьох досліджень, і кількість публікацій на цю тему щорічно зростає. Тобто, питання дуальної форми здобуття вищої уваги перебуває в полі зору багатьох дослідників. Найбільша кількість публікацій стосується висвітлення німецького досвіду здобуття вищої освіти у дуальній формі [1,12, 14, 15 та ін.], що вочевидь закономірно, адже вперше дуальна вища освіта з'явилась в Німеччині. Їх доповнюють поодинокі статті вітчизняних авторів, що стосуються управлінських аспектів та перших розвідок застосування дуальної форми здобуття вищої освіти у конкретних вітчизняних закладах передвищої та вищої освіти [3, 5,7]. Заслугує на увагу внесок О. Давліканової у започаткування вітчизняної дуальної вищої освіти [4].

Проведений аналіз джерел показав, що увага дослідників концентрується на питаннях організації і менеджменту дуального навчання: укладання угод між закладом вищої освіти, студентством, роботодавцями, з'ясування шляхом опитувань думки всіх учасників дуального

навчання, організації практичної частини дуальних навчальних програм, функцій і повноважень викладачів та наставників у системі підготовки фахівців за дуальною формою.

Перші успіхи упровадження пілотного проєкту з використання дуальної форми здобуття вищої освіти у закладах фахової передвищої та вищої освіти України Т. Іщенко та А. Чайковська сформулювали таким чином: «загалом впровадження дуальної форми здобуття освіти сприяло поживленню діалогу закладів освіти й роботодавців, створює кращі умови для встановлення паритетних відносин, пошуку компромісів, напрацювання власного досвіду і національної філософії дуальної освіти та принципів співпраці сторін. Заклади освіти поступово стають більш відкритими до поглибленої співпраці із роботодавцями та готовими до додаткового навантаження, пов'язаного із організацією дуального навчання ...» [5, с. 7].

Перші здобутки не применшують, а навпаки, актуалізують потребу в обґрунтуванні умов адаптації дуальної форми здобуття вищої освіти українськими студентами. Це однаковою мірою необхідно і для розвитку педагогічної науки, і для взаємодії вищої освіти та ринку праці.

Мета статті полягає у виявленні й обґрунтуванні основних умов, що забезпечують продуктивне застосування дуальної форми здобуття вищої освіти у вітчизняній практиці.

Досягненню мети передувала постановка і виконання таких завдань: проведення аналізу наукових праць за темою дослідження, огляд вітчизняних нормативних документів щодо дуальної форми здобуття вищої освіти; узагальнення зарубіжного досвіду організації дуального навчання. Їх ми розкрили в аналітичних матеріалах [13]. Синтез одержаних результатів створив підґрунтя для переходу від основних складників дуальної форми здобуття вищої освіти до виявлення умов, яких потребує їхнє успішне функціонування. Фокусування на суті та особливостях кожного складника, застосування наукових методів індукції і дедукції, абстрагування та формалізації дозволило обґрунтувати наведену у викладі основного матеріалу сукупність умов, що позитивно впливають на якість підготовки фахівців з вищою освітою відповідно до потреб ринку праці за рахунок застосування дуальної форми здобуття вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням здобутих наукових результатів. З дотриманням погляду на умову як необхідну обставину, «яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [2, с. 1506], у дослідженні обґрунтовано наведені нижче умови застосування дуальної форми здобуття вищої освіти.

Гласність підготовки за дуальною формою вищої освіти. Аналіз наукових джерел засвідчив, що кращі зарубіжні практики навчання у дуальній формі стали такими завдяки широкій гласності організації й перебігу дуального навчання та його результатів. Зокрема, німецькі заклади вищої освіти практикують створення баз даних та онлайн-ресурсів. «Бажаючим ними скористатись пропонується пошук за категоріями: вільні місця для навчання у поточному році, підприємства, заклади освіти, освітні програми / спеціальності, освітній рівень, моделі організації навчання, тривалість програм та рік початку навчання, місце розміщення навчання (радіус локації компанії, закладу освіти), процедури та критерії відбору здобувачів» [13, с. 95 – 96].

На актуальність цієї умови для вітчизняних практик вказують Т. Тищенко й А. Чайковська. Оперуючи результатами запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України, вони констатували: «лише кілька закладів освіти мають окремі сторінки на сайтах та в соціальних мережах із вичерпною інформацією про цю форму навчання. Ці заклади мають достатню кількість здобувачів, які навчаються за дуальною формою. Здобувачів, які мають відповідний досвід, стають джерелом інформації про особливості навчання за дуальною формою як для інших здобувачів, так і для представників бізнесу, зокрема малого [5, с. 5].

Дієвість цієї умови залежить від обізнаності закладу вищої освіти з потребами регіону у кадрах з вищою освітою відповідних спеціальностей, бажанням здобувачів освіти здобувати її

у дуальній формі.

Наявність сучасної матеріально-технічної бази та кваліфікований кадровий потенціал підприємства-роботодавця. Аналіз вітчизняних практик свідчить, що можливості закладів вищої освіти з оснащення навчальних лабораторій сучасним обладнанням менші, порівняно з підприємствами-роботодавцями. Тому в університетах практична підготовка майбутніх фахівців до роботи на сучасному обладнанні та з використанням передових технологій відбувається не в повній мірі. Відтак, щоб забезпечити якісне практичне навчання здобувачів вищої освіти за відповідною освітньою програмою, закладу вищої освіти необхідно залучити до участі в освітньому процесі підприємство/підприємства, що мають сучасну матеріально-технічну базу і висококваліфікований кадровий склад. Такий роботодавець спроможний належним чином організувати навчання на робочому місці, призначити наставниками досвідчених працівників, здатних передати досвід, й нести відповідальність за виконання студентом індивідуального плану навчання на робочому місці.

Модернізація змісту та методів навчання здобувачів вищої освіти. Двокомпонентне освітнє середовище дуального навчання детермінує потребу у розробленні відповідної освітньої програми. Закон України «Про освіту» тлумачить цей термін «як єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій)» [10, стаття 1].

Освітня програма, призначена для здобуття вищої освіти у дуальній формі, відрізняється від усталеної програми, що реалізується в інституційній формі, наявністю нових навчальних дисциплін, вивчення яких відбувається на робочому місці одного чи кількох партнерських підприємств, удосконаленим змістом конкретних навчальних дисциплін, що традиційно вивчаються у закладі вищої освіти, перерозподілом кредитів між різними формами здобуття вищої освіти, удосконаленням методів і технологій навчання, розробленням нового навчально-методичного забезпечення.

Цілком очевидно, що дотримання розглянутої умови значною мірою залежить від умотивованості науково-педагогічних працівників щодо застосування дуальної форми здобуття вищої освіти та особистої причетності до модернізаційних заходів, а також від методичної підготовки працівників підприємства, котрих призначають наставниками для сприяння студентам у виконанні ними індивідуального плану навчання на робочому місці.

Організаційно-управлінська урегульованість діяльності суб'єктів дуального освітнього процесу. Реалізація освітньої програми за дуальною формою потребує створення нового навчального плану і графіку освітнього процесу, якими регулюються і коригуються академічна і практична складові підготовки майбутніх фахівців у закладі вищої освіти. Кожен студент складає індивідуальний навчальний план на весь термін дуального навчання; наставник з числа працівників виробництва і куратор від закладу вищої освіти також планують та коригують власну викладацьку діяльність.

Налагодженість взаємодії суб'єктів дуального навчання. В організації і виконанні дуального навчання задіяні три суб'єкти – заклад вищої освіти, підприємство-роботодавець, здобувач вищої освіти. Вони підписують тристоронній договір про участь у запровадженні дуальної форми здобуття вищої освіти. В ньому передбачено права й обов'язки кожного суб'єкта: «тристоронні договори — інструмент чіткої регламентації прав та обов'язків закладу освіти, компанії та здобувача(-ки)» [1, с. 59]. Завдяки їхній спільній злагодженій діяльності створюється і функціонує трикутник партнерства, якому властивий прояв відповідального ставлення кожного суб'єкта до забезпечення якості підготовки фахівців в умовах дуального навчання. В межах трикутника партнерства діяльність закладу вищої освіти, підприємства-роботодавця і студента підпорядкована досягненню спільної мети. Відтак, конструктивна комунікація суб'єктів дуального навчання має винятково важливе значення.

Висновки і перспективи подальших досліджень в цьому напрямку.

Зарубіжний досвід та пілотне запровадження у вітчизняних закладах передвищої і вищої освіти дуальної форми здобуття освіти довели, що одним із дієвих способів модернізації практичної підготовки майбутніх фахівців є застосування цієї форми її здобуття. Головна відмінність дуальної форми від інституційної полягає у наявності двоскладового освітнього середовища (здобуття вищої освіти відбувається під час академічного навчання в університеті, а практична підготовка – на робочому місці на підприємстві/установі), а також у перерозподілі кредитів на навчання у бік збільшення відсотку практичної підготовки.

Зарубіжні практики використання дуальної форми здобуття вищої освіти стимулювали вищу освіту України до використання дуальної форми здобуття вищої освіти, а педагогічну науку – до обґрунтування умов ефективного перебігу освітнього процесу, в основу якого покладено дуальну форму здобуття вищої освіти.

Важливим складником теоретичних основ здобуття вищої освіти у дуальній формі навчання є умови застосування дуальної форми здобуття вищої освіти. Новий формат підготовки, притаманний цій формі, потребує створення та дотримання спеціальних умов надання освітніх послуг, які охоплюють діяльність закладу вищої освіти і роботодавців, навчальну діяльність здобувачів освіти, сукупно вибудовують взаємозв'язки у трикутнику їхнього партнерства.

Обґрунтовані у дослідженні основні умови застосування дуальної форми здобуття вищої освіти стосуються змісту й організації освітнього процесу, функцій й обов'язків кожного суб'єкта трикутника партнерства та ефективної міжсуб'єктної комунікації. Вони мають різновекторний характер, оскільки стосуються різних аспектів освітньої діяльності закладу вищої освіти, а також її результатів.

Заклади вищої освіти, діяльність яких провадиться на принципах автономії та самоврядування, взявши за основу розглянуті умови, зможуть долучити до їх переліку інші, які вбачатимуть актуальними для надання закладом освітніх послуг за дуальною формою здобуття вищої освіти.

Одержані результати дослідження розцінюємо як початковий етап обґрунтування теоретичних основ дуального навчання. Ми далекі від думки, що схарактеризовані у статті умови є вичерпними та остаточними. Невирішеними частинами загальної проблеми забезпечення продуктивних умов дуального навчання вважаємо умови правового та фінансового забезпечення підготовки здобувачів вищої освіти за дуальною формою її здобуття. На подальші дослідження заслуговують технологія та інструментарій оцінювання результатів дуального навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугайчук В., Давліканова О., Лирик І. та ін. *Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України: практичний посібник*. Київ: ТОВ «Вістка», 2022. 240 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/03/10/Ontologi.book-6.03.23.pdf>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с. URL: <https://archive.org/details/velykyslovnyk>
3. Габенко І. М. Аспекти організації підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. *Теорія і методика професійної освіти: електрон. наук. фахове вид.* 2019. Т. 1. Вип. 11. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/24.pdf/
4. Давліканова О.Б. *Розвиток менеджменту дуальної вищої освіти в Україні: дис. ...д-ра філософії: 073*. Суми, 2021. 322 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/84101/5/diss_Davlikanova.pdf
5. Іщенко Т. Д., Чайковська А. Б. Про результати другого року запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України. *Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти України* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 18 листопада

2021 р.). Київ: Науково-методичний центр ВФПО, 2021. С. 4-8. URL: <https://nmc-vfpo.com/wp-content/uploads/2021/12/materialm-konferencziyi-tezy-18-11-2021.pdf>

6. Мілл У. Дуальне навчання: досвід Німеччини. *Маркетинг в Україні*. 2016. №6. С. 53–62. URL: <https://www.academia.edu/41953902>

7. Момот Н. Розбудова навчального процесу в умовах воєнного часу через дуальну освіту. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. №3 (67). С. 103 – 113.

8. Положення про дуальну форму здобуття фахової передвищої та вищої освіти: затв. наказом М- ва освіти і науки України від 13.04.2023 №426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text>

9. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text> .

10. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

11. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2018 №660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text>

12. Черкашин С. В. Дуальна освіта в Німеччині як спосіб поглиблення практичної спрямованості вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Т. 2. Вип. 84. С. 116-121. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36884>

13. Ярошенко О. Теоретичні основи підготовки фахівців за дуальною формою здобуття вищої освіти. *Теоретичні основи та провідний зарубіжний досвід взаємодії вищої освіти та ринку праці в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення України* : препринт (аналітичні матеріали) / Ю. Скиба, О. Жабенко, В. Ковтунець, О. Отич, Л. Червона, Г. Чорнойван, О. Ярошенко; за ред. Ю. Скиби. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. С. 78 – 102. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/Vzayemodiya-VO-ta-rynku-pratsi_IVO-2023-142p.pdf

14. Deissinger T. The German dual vocational education and training system as ‘good practice’? *Local Economy*. 2015. №30(5). P. 557-567. URL: <https://doi.org/10.1177/0269094215589311>

15. Graf L. Work-based higher education programmes in Germany and the US: Comparing multi-actor/corporatist governance in higher education. *Policy and Society*. 2017. Vol. 36, Is. 1. P. 89–108. URL: <https://doi.org/10.1080/14494035.2017.1278872>

REFERENCES

1. Buhaichuk, V., Davlikanova, O., Lylyk, I. et al. (2022). Ontolohiia dualnoi osvity: dosvid Nimechchyny ta Ukrainy: praktychnyi posibnyk. Kyiv: TOV «Vistka» [in Ukrainian].

2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy : 250000. V. T. Busel (Ed.). (2005). Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].

3. Habenko, I. M. (2019). Aspekty orhanizatsii pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity: elektron. nauk. fakhove vyd. T. 1. issue 11*, URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/24.pdf/ [in Ukrainian].

4. Davlikanova, O.B. (2021). Rozvytok menedzhmentu dualnoi vyshchoi osvity v Ukraini: Doctor’s thesis. Sumy [in Ukrainian].

5. Ishchenko, T. D., Chaikovska, A. B. (2021). Pro rezultaty druhoho roku zaprovadzhennia pilotnoho proiektu u zakladakh vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity Ukrainy. *Dualna forma zdobuttia osvity: uspikhy ta problemy druhoho roku zaprovadzhennia pilotnoho proiektu u zakladakh fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity Ukrainy* : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv [in Ukrainian].

6. Mill, U. (2016). Dualne navchannia: dosvid Nimechchyny. *Marketynh v Ukraini. No.№6, 53-62* [in Ukrainian].

7. Momot, N. (2022). Rozbudova navchalnoho protsesu v umovakh voiennoho chasu cherez dualnu osvitu. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. 2022. No 3 (67), 103 – 113 [in Ukrainian].

8. Polozhennia pro dualnu formu zdobuttia fakhovoi peredvyshchoi ta vyshchoi osvity: zatv. nakazom M- va osvity i nauky Ukrainy vid 13.04.2023 №426 (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0929-23#Text> [in Ukrainian].

9. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 №1556-VII (2014). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text>. [in Ukrainian].
10. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 №2145-VIII (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
11. Pro skhvalennia Kontseptsii pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.09.2018 №660-r. (2018). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
12. Cherkashyn, S. V. (2021). Dualna osvita v Nimechchyni yak sposib pohlyblennia praktychnoi spriamovanosti vyshchoi osvity. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy. T. 2. issue 84, 116-121* [in Ukrainian].
13. Yaroshenko, O. (2023). Teoretychni osnovy pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia vyshchoi osvity. Teoretychni osnovy ta providnyi zarubizhnyi dosvid vzaємodii vyshchoi osvity ta rynku pratsi v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy : prepynt (analitichni materialy) / Yu. Skyba, O. Zhabenko, V. Kovtunets, O. Otych, L. Chervona, H. Chornoivan, O. Yaroshenko . Yu. Skyba (Ed). Kyiv : Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. 78 – 102 [in Ukrainian].
14. Deissinger, T. (2015). The German dual vocational education and training system as ‘good practice’? *Local Economy. No 30(5), 557-567*.
15. Graf, L. (2017). Work-based higher education programmes in Germany and the US: Comparing multi-actor/corporatist governance in higher education. *Policy and Society. Vol. 36, 1, 89–108*.

Статтю надіслано до редколегії 07.02.2024 р.
Статтю рекомендовано до друку 19.02.2024 р.